

SOMLAI PÉTER

A nők és a gyerekek védelme lett az egyik legfontosabb célja az utóbbi évtizedek jogvédő mozgalmainak. Egyik követelésük, hogy a bántalmazókat és erőszaktevőket – akik túlnyomórészt férfiak – hatóságilag tartsák távol családjuktól. A kérdés az, miért van szükség ilyen jogszabályokra, és miért nagyon rossz eszköz mégis az állami erőszak a családi konfliktusok kezelésében.

Úgy látom, hogy kirívó esetekben – de csakis kirívó esetekben – alkalmazni kell a távolságtartás intézményét, mert az állam másként nem védheti meg az életveszélybe került családtagokat. Ám a beavatkozásnak azért rossz közege mégis a rendőrhatalom és a bíróság, mert kriminalizálja a magánéleti konfliktusokat. Az államnak másfajta intézmények és szolgáltatások fejlesztésére összpontosítva kellene elősegítenie a családok békésebb életét.

A családon belüli erőszak értelmezését a családról és az erőszakra szóló meghatározásokkal kellene kezdeni, de ezek szétfeszítenék egy ilyen rövid írás kereteit. Nem részletezhetem a kérdéskör etikai, pszichológiai, szociológiai és egyéb vonatkozásait sem, csupán az előbb jelzett ellentétből álló tapasztalati és elméleti problémát próbálom vázlatosan leírni.

Lássuk először, hogy miért van szükség jogvédelemre a családon belüli erőszakkal szemben. A családi erőszak nem új jelenség a társadalmak és kultúrák történetében. Enyhébb vagy súlyosabb kimenetelű eseteiről mindig is tudtak az emberek. S bár sokan – például írók és moralisták – próbálkoztak a családi erőszak következményeinek leleplezésével, az áldozatok (főként a gyerekek) védelmével, fontosabb változásokat ezen a területen mégiscsak az emberi jogok kiterjesztésének mozgalmi eredményeztek. Különböző jogvédő csoportok és mozgalmak követeléseik készítették fokozott szerepvállalásra az államokat. Legerőteljesebben gyermekvédelmi és feminista szervezetek képviselték és képviselik ma is ezeket a követeléseket. Az ilyen szervezetek térnyerésével aztán egyre élesebb fény vetült a családi erőszak következményeire és az olyan magánéleti viszonyokra is, amelyek rendszeresen járnak együtt családtagok súlyos bántalmazásával és áldozattá válásával.

A változó jogszabályok és intézmények alakították az általános jogérzést, illetve jogtudatot is, ez a folyamat pedig megváltoztatta az erőszak értelmezését és következményeinek kezelését. Érzékletesen tanúsítja a változás folyamatát például a gyermekgyógyászat gyakorlata. Bár kiéhezettett csecsemőkkel, eszméletlenül vert gyerekekkel, megerőszakolt kamaszokkal mindig is találkoztak orvosok és ápolók,

sokáig „fel nem ismert traumaként” vagy „nem baleseti sérülésként” emlegették azokat a sérüléseket, amelyeket a gyerekek testén fedeztek fel, s melyek keletkezését nem magyarázta meg kielégítően az orvosi anamnézis.¹ Csak 1962-ben vezették be a „battered child” („megvert gyerek”) tünetcsoportot a gyermekgyógyászatban.

A gyerekek bántalmazásával egyidejűleg kerültek a jogvédelem fókuszába a kegyetlenkedéseknek kiszolgáltatott más családtagok is: idős szülők, beteg és fogyatékos emberek, főként pedig a férjük vagy élet társuk brutalitását elszenvedő nők. Az utóbbi egy-két évtizedben még inkább fokozódott az érdeklődés a családon belüli erőszak áldozatai iránt. Amerikai, ausztráliai és európai egyetemeken egymás után alakultak intézetek a jelenségkör jogi, szociológiai és terápiai vonatkozásainak kutatására. Állami, egyházi és civil szervezetek krízisközpontokat hoztak létre az áldozatok számára, előbb a fejlett országokban, majd a szegényebb társadalmakban is. Pedagógusok, mentálhigiéniai szakemberek, orvosok, büntetőjogászok, társadalomkutatók körében viták kezdődtek és folynak napjainkban is az áldozattá válás jellegéről, okairól, folyamatáról. A családon belüli erőszak („domestic violence”) témája így került a tabu homályából a nyilvánosság fényébe.

Milyen körben fordul elő és mennyire gyakori a családon belüli erőszak? Az 1980-as évektől a legtöbb fejlett országban elkezdtek felmérni és értelmezni az eseteket. Több észak-amerikai és nyugat-európai kutató becslése szerint minden ötödik házasságban követnek el súlyos erőszakot, s a nők negyede-harmada állította, hogy átélte már ezt, illetve részese volt az erőszak kísérletének.² Például a cseh nők 33 százaléka (valamint a cseh férfiak 17 százaléka) élt át legalább egyszer gyermekkorában valamilyen szexuális zaklatást.³ A prostituáltak túlnyomó többsége volt gyermekkorában egyszer vagy többször szexuális erőszak áldozata.

Az utóbbi évtizedekben Magyarországon is készültek felmérések a családon belüli erőszakra. Morvai Krisztina bírósági adatok alapján készített becslése szerint minden tizedik nőt bántalmaz házastársa vagy élettársa.⁴ Hasonló eredményre jutott Tóth Olga, aki ezer nőt kérdezett meg a kilencvenes évek végén.⁵ Arra a kérdésre, hogy „Előfordult-e valaha, hogy Önt megverte a férje, élettársa, udvarlója?”, 13,4 százalékuk válaszolt igennel. Nővédelmi szervezetek szerint viszont (lásd a NANE Egyesület honlapját) minden ötödik nőt bántalmaz rendszeresen a partnere. Évente több mint tízezer olyan eset jut az egészségügyi szolgálatok tudomására Magyarországon, melyek csecsemők vagy gyerekek egészségét veszélyeztető elhanyagolásra, mulasztásra, fizikai bántalmazásra (kín-

zásra, csonkításra), szexuális zaklatásra utalnak. Dr. Velkey Lászlónak az 1990-as évek elején végzett felmérése szerint a borsodi gyereknépesség 5,7 százaléka szenvedett el súlyos bántalmazást.⁶

Az erőszak közvetlen testi károsodással és megrázkódtatással járhat. A súlyos bántalmazás, illetve az ettől való félelem pedig traumát okozhat az áldozatok körében, aminek erős közvetlen hatásai és hosszú távú következményei támadhatnak. Hogyan is dolgozhatná fel traumáját az a gyerek, aki tanúja volt, amikor megerőszakolták édesanyját? Az utóhatások akár évekig is tarthatnak, hiszen a megerőszakolt nők és gyerekek későbbi életét nagyban meghatározhatja a szégyen és a bűntudat, ami a történetek miatt gyötri őket. Az áldozatokra az jellemző, hogy évtizedek alatt sem tudják feldolgozni szorongásukat.⁷ Körükben ezért gyakoribb a súlyos depresszió, öngyilkosság, alkoholizmus.

Ilyen következményekre hivatkoznak azok a jogvédelmi mozgalmak, amelyek állami beavatkozást sürgetnek az áldozatok védelmére. Nővédelmi és gyermekvédelmi aktivisták követelik a büntetőjog megújítását, s olyan hatósági jogköröket és intézkedéseket, amelyek támogatást nyújtanának a nőknek, gyerekeknek, a beteg vagy fogyatékos családtagoknak.

Hatósági védelemre valóban szükség lehet. Életveszély, súlyosabb testi vagy/és lelki károsodás veszélye esetén az államnak meg kell védenie akár egymástól is a családtagokat: gyerekeket, szülőket, élettársakat vagy házastársakat. S akkor is biztosítania kell a védelmet a veszélyeztetettek számára, ha a veszélyeztetők tiltakoznak ez ellen. Közbe kell lépnie a hatóságnak, amikor például egy asszony bejelenti, hogy szeretne máshova költözni, de nem tud, mert társa ezt erőnek erejével megakadályozza. Az államnak tehát vannak feladatai a családon belüli erőszak megfékezésében. De az lenne helyes, ha a büntetőjog csak kirívó esetekre korlátozná a hatósági távolságtartás érvényét.

Lássuk ezek után a probléma második részét, vagyis hogy miért rossz eszköz az állami erőszak a családok világában.

A család a legtöbb ember számára a magánélet centruma. Csak akkor tudja ellátni kisebb vagy nagyobb mértékben a feladatát, akkor tud megfelelni tagjai szükségleteinek, akkor nyújthat érzelmi biztonságot, akkor teremthet bensőséges légkört, ha kölcsönösen megértik egymást a család tagjai: férfiak és nők, szülők és gyerekek. A szeretet kötőanyaga nem állhat másból, mint a kölcsönös bizalomból és megértésből.

Tévedés azonban azt hinni, hogy konfliktusmentesen, illetve kényszer és erőszak alkalmazása

nélkül fennmaradhatnak tartós családi kapcsolatok.⁸ A család intézménye valamennyire összehangolja a tagok életét és magatartását, de az összhang nem feltétlenül és nem mindig egyetlen szölam hangzásából áll. A tagok közötti feszültségnek különféle csúcspontjait lehetnek, de az otthoni élet mindennapjaiban, legapróbb kooperációs zavaraiiban is felfedezhető, amint egyik családtag ráveszi valamire vagy akadályozza valamiben a másikat, ahogyan kényszerítik és gátolják egymást. Akkor is erőszakhoz folyamodunk, amikor visszarántunk egy kisgyereket, aki éppen az elektromos vezeték vagy a nyílt tűz felé nyúlna, s akkor is, ha megtiltunk valamit vagy olyasmire kényszerítjük a másikat, amit az saját akaratából, önállóan nem tenne meg. A felnőttektől és egymástól a gyerekek már két-háromévesen megtanulnak erőszakos módszereket különféle célok elérésére és személyközi konfliktusok megoldására.

A konfliktusok tehát részei mindennapi életünknek, de egyes párok életében, egyes családokban szélsőségesse válhatnak és tragédiába torkollhatnak. Kriminológusok régóta tudják, hogy a halállal végződő erőszakos cselekmények nagy hányadát saját otthonukban követik el az emberek. Az ilyen gyilkosságok túlnyomó részében olyan férfi az elkövető, aki nem tudja elfogadni élettársa vagy felesége elhidegülését, házasságuk felbontását. Vagyis a legsúlyosabb bűncselekmények rendszerint csak az utolsó láncszemét jelentik az erőszak hosszú láncolatának.

A kölcsönös bizalom forrását nem apasztják ki a családi konfliktusok. Ha viszont állandósul a stratégiai szemlélet, ha nincs lehetőség a konfliktusok békésebb és konstruktív megoldására, ha csak az uralom és engedelmesség, győzelem és vereség között lehet választani, akkor a bizalmatlanság fogja átszöni a kapcsolat szálait. A nulla összegű játék a családban is ezt jelenti: „ellenségek vagyunk, tehát nekem mindenáron győznöm kell, különben ő győz, én pedig vesztetek.” Az ilyen interakciók stratégiai szemléleten alapulnak, mely örökösen újraéleszti az erőszakot és a félelmet.

Vágyakozás, féltékenység, alkoholizmus, szexuális közeledés elutasítása, durvaság, frigiditás, kielégületlenség, erőszak – ezt a kapcsolati láncolatot sok házasságban és családban ismerik. A legtöbb esetben mégsem gyilkossággal vagy másfajta tragédiával ér véget a történet. Gyakran végleges szakításhoz vezet férj és feleség között, máskor pedig kapcsolatuk átalakításához. Hogyan mérje fel az esélyeket és miként vegye figyelembe a párkapcsolat történetét, a családi konfliktusok alakulását a rendőr? Honnan tudhatja, hogy milyen megalázó helyzetek, milyen elutasítások vagy felszólítások után kezdett kocsmába járni a férj? A hatóság nem foglalkozhat ezzel, mert nem sértheti meg

a magánélet autonómiáját. Pedig nagyon is megsérti, mihelyt értelmezni kezdi a családon belüli erőszakos konfliktust. A távolságtartás elrendelésével pedig végképp bűnösnek minősíti az egyik családtagot és ártatlannak a másikat.

A hatóság kriminalizál, ezáltal szükségképp elmélyíti a bizalmatlanságot. Hiszen a büntetőjog nem adekvát közege az olyan módszereknek, amelyek erősítik a megértést és a családtagok közötti bizalmat. Ezt az összefüggést nem engedi figyelembe venni a radikális feministák csőlátása. Kirívó esetekben szükség lehet a konfliktussorozat végzetes következményeinek megelőzésére. De a hatósági fellépés is erőszak. A férjet vagy élettársat eltávolító rendőr rögzíti az ellenségképet, vagyis a házastársak közötti interakciók kriminogén (vagy patogén) mintáját.

Ezért lenne fontos, hogy bűnmegelőzésre, felvilágosításra és pszichoszociális szolgáltatásokra összpontosuljanak az állam ez irányú feladatai. Nagyon sok tennivaló van ezen a területen. Ma alig van lehetősége egy családtagnak arra, hogy vészhelyzetben elmenekülhessen valahova és hozzáértő segítőtőhöz fordulhasson. Több átmeneti otthonra, menedékházra, áldozatvédelmi központra lenne szükség. Biztosítani kellene, hogy kezeléshez jussanak azok, akik szükségesnek találják függőségük vagy agresszív késztetések gyógyítását. Fejleszteni kellene a tájékoztató és tanácsadó szolgáltatásokat is a családi élet minden területén. Szükség van szakemberek – orvosok, pszichológusok, védőnők, szociális munkások – továbbképzésére és együttműködésére. Az ilyen szakembereknek s a hivatalból pártfogói felügyeletet végzőknek meg kellene ismerniük a családon belüli konfliktusok természetét, hogy segíteni tudják a kapcsolatok átalakítását, a kevesebb kényszerrel járó vagy erőszakmentes megoldások megtalálását. Így lehetne talán összehangolni a jogvédelem szempontjait a kapcsolatok védelmének és gondozásának szempontjaival.

JEGYZETEK

1. Dr. BODÁNSZKY Hedvig: *Bántalmazott gyermek*, in Dr. BARKÓ Éva: *A gyermekbántalmazás Magyarországon*, Budapest, Népjóléti Minisztérium, 1995, 25–32.
2. Sharon D. HERZBERGER: *Violence Within the Family. Social Psychological Perspectives*, Boulder, Westview Press, 1996; *Erőszak a családban*, Budapest, Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselői titkárság, 1999.
3. Peter PÖTHE, Hana HALFAROVÁ, BOSÁK Viktor, CSÉMY László: *Gyermekek szexuális zaklatása a Cseh Köztársaságban. Retrospektív vizsgálat*, *Szenvedélybetegségek*, VIII/1, 18–29.
4. MORVAI Krisztina: *Terror a családban. A feleségbántalmazás és a jog*, Budapest, Kossuth, 1998.
5. TÓTH Olga: *Erőszak a családban*, Budapest, Tárki, 1999.
6. VELKEY László: A „megvert”, „megkínzott”, „megrázott”, „bántalmazott” gyermek syndroma, *Gyermekgyógyászat*, 1994/4, 267–279.
7. KASSAI Melinda: *A gyermekkorban elszenvedett, családon belüli erőszak szerepe az életút későbbi alakulásában*, *Esély*, 1995/4, 77–91.
8. SOMLAI Péter: *Konfliktus és megértés*, Budapest, Gondolat, 1986.

VIRÁG GYÖRGY

A XX. század mitizálta és áruvá, tömegméretű fogyasztási cikké tette a szexualitást és az erőszakot. A köz figyelmét csak a század utolsó harmada irányította rá arra az ámokfutásra, amelyet az erőszak az intimitás világában, az édes otthonok békéjében rendez, s amelyet addig jótékony hallgatás fedett. A média-agymosás üzenete – „élni életveszélyes” – innentől kiegészült azval, hogy otthon sem vagyunk már biztonságban. Különösen akkor nem, ha a családi drámában a nő vagy a gyerek szerepét osztották ránk.

Az alábbiakban a következők felvázolására teszek kísérletet:

– markáns történeti okok magyarázzák, hogy a családon belül jelen lévő erőszak a társadalmi szerveződések számára sokáig az egyik *striga*, akiről, mivel nem létezik, szó nem eshet;

– az otthoni erőszak a nőmozgalom nyomására és a hatalom (nevezetesen a patriarchális férfiuralom) értelmezési keretében kerül először a figyelem homlokterébe, illetve definiálódik problémaként, és az „új” probléma kezelését nyomban beszippanítja a politikai-hatalmi erőter;

– az amúgy is nehezen kezelhető, mély indulatokkal, sebekkel, sérelmekkel súlyosan terhelt, régóta fennálló vagy nehezen változtatható társadalmi problémákban gyökerező családi erőszak az ideologikus küzdelmek, a politikai pozícióharcok világában nem kap gyógyírt, kezelése csupán virtuális, sőt gyakorta éppen a kiszolgáltatottság, a szenvedések csökkentésével ellentétes irányba hat.

1. A családon belüli erőszakról a XX. század második feléig sok szó nem esett. A családi élet rejtve, gondosan bezárt kapuk mögött, a magánszféra háborítatlanságát biztosító garanciák védelmében zajlott; hagyományos szabályok, rögzült rituálék, tradicionális rend szerint. A XX. század hatvanas éveitől fölérősdtek az ajtók mögül érkező segélyhangok és a be

nem avatkozás földását követelő szavak. Ahogyan táglultak a rések a falon, ahogy megnyíltak az ajtók, úgy vált láthatóvá az otthoni küzdelmek nyomorúsága és a családi rend skizoid abszurditása. Mert valóban rend volt „idebenn”, az otthonok falai között, ám olyan, amely megtűrte, elfogadhatónak, működtethetőnek tartotta mindazt az ármányt és erőszakot, amelyet a „kinti” világ rendje már egyre inkább tolerálhatatlannak minősített.

Fájdalmas szembesülés ez, indulatokat kavaró, mozgósító erejű; egy felszabadulás kezdete, egy új paradigma része. Elnyomottak kapnak öntudatra, megalázzottak ismerik meg a reményt. Mozgalmak szerveződnek, egymásba kapaszkodnak az előmerészkedő bántalmazottak, jönnek a professzionális segítők, reformok, radikális változtatási tervek, újszerű elképzelések látnak napvilágot. Történelmi mítoszok ítéletnek lassú halálra, és nyomukban azonnal új mítoszok születnek.

És persze fogást keres és fogást talál a politika is – a rendszer működik és megpróbál mindent a magáévá tenni, a maga képére formálni. A családi erőszak „megszületése”, fölfedezése, nyilvánossá és nyilvánvalóvá tétele óta fontos politikai prioritást kapott. Ám ahová a politika beteszi mosdatlan lábát, ott az indulatok és a hatalmi érdekek diszkvalifikálják a józan észet. Csak átható lábszag van mindenfelé, ami nem kedvez a gondolkodásnak. Pengeváltások, ökölrázások, küzdelmek a meghatározások jogáért, a forrásokért, a pozíciókért odafent, „blood, sweat and tears” odalent. Orrfacsaró illat mindenütt.

Ahhoz, hogy fontos kérdésről döntenünk leheessen, friss levegő kell és érdemi disputa. Jószerivel most abban sincs megegyezés, hogy miről beszélünk és miért. „Családon belüli erőszak” (domestic violence, family violence), „terror a családban”, „családi tűzfészek” – új terminológiák, új szó- és rémképek. Ám valóban „újszülöttem” állunk szemben? A hatvanas évek előtt nem volt erőszak az otthonok falai között? Ha pedig volt, akkor *miért éppen ezekben az években – és miért csak ekkor* – kerül a figyelem középpontjába a családon belül zajló bántalmazás?

Az biztos állítható, hogy az egymáshoz közel álló emberek nem csak a múlt század hatvanas éveiben kezdtek egymás fizikai és érzelmi ütlegetésébe, szexuális bántalmazásába. Ezeknek a magatartásoknak a megnevezése, megragadása „családon belüli erőszakként” (bármit jelentsen is ez) azonban időfüggő. A jelenség fogalmilag a legbelsőbb, intim környezethez, a magánszférához és az abban működő családhoz tartozik. Ahhoz tehát, hogy fogalmilag létezzen családi erőszak és értelmezhető legyen az erőszak önálló megjelenési formájaként, szükséges volt a köz- és a privát szféra történelmi elkülönülése és elkülönült lé-

tezése, valamint a szűkebb család kialakulása. Az elkülönült privát szférának és magának az elkülönülésnek pedig kellőképpen meg kellett erősödnie ahhoz, hogy a magánműködéshez kapcsolódó mítoszok és hiedelmek megkérdőjelezhetők, majd megcáfolhatók legyenek. A játékszabály ugyanis az volt, hogy a család életébe kívülről beavatkozni nem lehet, a vélelem, a „mítosz” pedig az, hogy erre nincs is szükség, hiszen az otthonokban a háziáldások békéje és szeretete tölti be a teret. Hogy mi van, ha mégsem? A magánszférának kellően szilárdnak kellett lennie ahhoz, hogy ez a kérdés feltehető legyen.

A családon belüli erőszak körébe sorolt magatartások tehát korábban is léteztek, ilyeneként értelmezésük, problémaként való megjelenésük azonban a történelmi kontextustól függ. Amíg ez a történelmi környezet nem létezett, addig a megjelenített, közfigyelemre érdemes küzdelem nem a családon belül, hanem legfeljebb a családok között zajlott: Capuletek és Montague-k csatáoztak, ám a Rómeót érő otthoni traumákról hallgatott a történet, miként a Júliát és édesanyját megnyomorító patriarchális hatalomgyakorlás megnyilvánulásai is kívül estek az elbeszélés fókuszán. A családi élet és a hatalom viszonyának kérdése legfeljebb a királydrámák történeteiben merült fel, és ott is más megvilágításban. Ophelia nem vonult analízisbe, Hamletet pedig atyja szelleme látogatta, nem a nevelési tanácsadó – a dán ifjakat vagy édesanyjukat (vagy a dán ifjakat édesanyjuk részéről) érő súlyos inzultusok nem alkottak sui generis drámai tényállást. A családon belüli erőszak „felfedezése” látszólag egy titok feltárása: az otthonok falai között szörnyű tragédiák játszódnak le mély hallgatások közé zártan, rettenetes csontvázak vannak a ruhászekrények naftalinjába rejtve, és ez nem mehet így tovább. Valójában azonban újradefiniálás történik, melynek során az addig „normálisnak” tekintett működések egy része problémaként kerül meghatározásra. („Jól figyeljen, Jenő, maga mától kezdve egy csontváz, tehát nyughasson, és ne ficánkoljon a szekrényben, mert elvitetem!”) A Gestalt terminológiáját kölcsönözve azt is mondhatnánk, hogy a kép elemei változatlanok, csak a fókuszálás változott: a korábban egybemosódó háttér egy része jelentésselivé vált. Egy rendszer adott elemeinek vagy ezek megítélésének módosulása azonban kihat a többi elemre is. Amint a történelmi (és egyéb) feltételek adottak, és beszélünk az otthoni erőszakról, illetve kísérletet teszünk annak kezelésére, rögtön újabb dilemmákba ütközünk, elmentmondásos, ingoványos területre érünk. A „házam a váram”, a magánéletem „magánügy”, a magánlak sérthetetlen, az otthon nem háborítható – fontos és nehezen kivívott garanciák ezek. Biztosítékok az állami túlhatalom penetráns pöffeszkedéseivel szem-

ben, védelemre szoruló és védelmezendő elvek és értékek. Amikor tehát felfedjük, „felfedezzük” a családi erőszak terra incognitáját, azonnal belefutunk az újradefiniálás okozta további problémába: hogyan biztosítható a hatékony közösségi/állami védelem lehetősége a falakon belül is és kerülhető el egyidejűleg az orwelli vízió réme?

Ahhoz, hogy a békés otthonokban a hit, remény és szeretet háborítatlanságában lubickoló család illúziója megkérdőjelezhető legyen – az említett történeti előfeltételen túl – hozzájárult a világban a hatvanas évektől zajló makroszociológiai és kultúrszociológiai paradigmaváltás, és a családi szerveződés markáns változása, a család intézményének krízise is.¹ A hatvanas évek végén vált felnőtté a világháború alatt vagy közvetlenül azt követően született, liberális szelvényben nevelt első nemzedék, amely hangos lázadással fordult szembe a szüleiével és hagyta el a „süllyedő hajókat”, a képmutatás színtereit.

A XX. század utolsó évtizedeiben az emberek hétköznapi élménye lett az erőszak soha nem látott térnyerése, miközben a nukleáris család intézménye a permanens válság állapotába került. Ez a család már nem az a család – a korábbi gazdálkodási, termelési közösség fogyasztási egységgé alakult, a családi szerepek, szerkezetek, normák, a család belső és külső viszonyai alapvetően megváltoztak. A család otthona az állandó együttlét helyett a futó találkozások színterévé vált, a belső vonatkoztatási pontjaikban elbizonytalanított, viszonyítási alapjait vesztett családtagok pedig kiszolgáltatott és könnyű prédái lettek a média által megszerkesztett világnak, s e virtuális világ idoljai által gyakorolt és egyre totálisabb terrornak. Változott az intimitások viszonya is: a korábbi kontrollált közösségi létet a lyukas szociális hálójú lakótelepi magányosság váltotta fel.

A családi erőszak diskurzus tárgyává tételét további tényezők is befolyásolták. Ezek közül ki kell emelni az egyéni és a kollektív emberi jogok és a kisebbségi jogok fontossá válását, valamint egy harcos és megalkuvás nélküli politikai mozgalom, a radikális feminista szerveződés szívós küzdelmét. És nem hagyható figyelmen kívül természetesen az említett politika sem, amely most is résen volt: felismerte a nők szavazatainak fontosságát és hasznát.

2. A változó viszonyok mentén megváltozott tehát a konfliktusok rendezésének vagy a személyközi hatalom² gyakorlásának eszközeivel kapcsolatos megítélés: az erőszak persona non gratának nyilvánítottatott a családi ütközések megoldása vagy a családon belüli

hatalmi konstellációk alakítása területén is. A deklarációval egyidejűleg nyílttá, nyilvánossá vált mindaz a szenvedés és megalázottság is, amely a családon belül a gyengéket és kiszolgáltatottakat érte és éri. Hogy pontosan kiket? Erre könnyű választ adni. Feltevére persze, hogy meg tudunk állapodni az otthoni erőszak meghatározásában. Az átpolitizáltság jellemző mutatója azonban, hogy már maga a jelenség definiálása is a pozícióharcok terepévé vált, minek következtében a családon belüli erőszaknak nincsen egységes és általánosan elfogadott meghatározása, vagyis abban sincs konszenzus, hogy egyáltalán miről beszélünk vagy miről „kell” beszélünk.

A nőmozgalom ideológiájával szimpatizálók a partnerkapcsolaton belüli – a jelenlegi vagy a volt házastársak/élettársak között megnyilvánuló – bántalmazásokat tekintik idetartozónak. Ennél is korlátozóbb a radikális feminista felfogás, amely a fogalmat a nők elleni erőszakkal tartja szinonimnak, ezért csak a nők férfitársuk részéről megvalósuló bántalmazását tekinti családon belüli erőszakként. Ebben a megközelítésben a családi erőszak elsősorban a nemek viszonyából adódó, úgynevezett genderprobléma, amely a nők és a férfiak hagyományos hatalmi helyzetéből, a közöttük lévő egyenlőtlenségből, történetileg kialakult uralmi viszonyaiból, a tradicionális nemi szerepekből vezethető le és értelmezhető. A családon belüli erőszak így kizárólag hatalomról és kontrollról szól – a férfiak nők feletti hatalmának gyakorlásáról, annak fenntartásáról, konzerválásáról és megerősítéséről. A legszűkebb, a családon belüli erőszakot a nőkkel szembeni erőszakkal azonosnak tekintő felfogás szerint még az is irreleváns, hogy az erőszak ténylegesen ki ellen irányul, mert a valódi célpont minden esetben a nő.

Az elsősorban gyermekvédelmi érdekeket képviselő ezzel szemben a gyerekek veszélyeztetettségére és az egyes rendszerekben rejlő abuzív működési módokra fókuszálnak, és kiterjesztően értelmezik az otthoni erőszakot. Álláspontjuk szerint nem csupán a partnerek közötti, hanem a közös háztartásban élők vagy rokonok közötti minden erőszak idesorolandó, sőt – praktikus okokból és a helyzet lényegi elemeinek hasonlósága miatt – fogalmilag idetartozónak ítélik a „családszerű” helyzetben nevelkedőkkel vagy az intézményben élőkkel szembeni erőszakot is.³

Az opportunisták középutas harcosok azzal próbálkoznak, hogy „a krumplileves legyen krumplileves”, a családon belüli erőszak maradjon az, amit az elnevezés takar. A gyermekbántalmazás, a nők elleni

erőszak, az intézményi és rendszerabúzus átfedésben lehet a családi erőszakkal, de semmiképpen nem azonos vele és nem is oldható fel abban. Ezért a család tagjai részéről egymás sérelmére megvalósuló *valamennyi* bántalmazás a családon belüli erőszak fogalmi körébe tartozik, másfelől viszont csak azok a magatartások tartoznak ide, amelyek ebben az „elrendezésben” jelennek meg. A meghatározásnál abból a szociális térből és annak szereplőiből – a családból és a család tagjaiból – kell kiindulni, amit a fogalom elnevezése is takar, az otthoni erőszak lényegi jellemzői ugyanis a családi viszonyok és az ebből adódó függőség és fokozott kiszolgáltatottság.

Ott tartunk tehát, hogy az otthoni erőszak elfogadhatatlan, és minél előbb fel kell számolni, de az, hogy pontosan miről is beszélünk, hogy ki bánt kicsodát, hányszor és miért, s hogy mindennek mi az oka és melyek a cselekvési konzekvenciái – nos, ez továbbra is indulatos, a megegyezés legcsekélyebb reményét is nélkülöző viták tárgya csupán. Következésképpen abban sincs konszenzus, hogy ki rejtegeti a bölcsek kövét, hogy posztmodern bolshevikként ki mondhatja majd meg, hogy „mi a teendő”, s ki nyerhet legitimitást s megbízást a megváltás gyakorlására. Nincs közös cselekvés, nincs együttműködés, a források szűkösek, a disputákon pedig folytonost repedezik a látszólagos szakmaiság vékony máza, és kiviláglik a póre érdekek könyörtelen torzalkodása. Hogy mindeközben mi van azokkal, akikről állítólag a történet szól, a megerőszkolt, szájba vert, porig alázott, kisémmizett, tönkretett és kiszolgáltatott lúzerekkel? Abban bízunk, hogy ők továbbra sem merészkednek előkerülni, és okvetetlenkedő jelenlétükkel nem zavarják meg magasztos küldetésünk öntudatos gyakorlását.

Jól illusztrálja a helyzetet az elmúlt másfél év kormányzati tevékenysége, illetve tehetetlensége is. Ne feledjük, ez volt az első kormány, amely egyáltalán foglalkozott a kérdéssel, amely hatékony cselekvést ígért, és programszinten üzent hadat az otthoni nyomorúságnak. Nem vállalkozhatunk itt a sikertelenség részletes és korrekt elemzésére, ez nem is cél. Az viszont jól látható, hogy a felépített, megalapozott és összehangolt cselekvés lehetőségét félresöpörte a napi politikai nyomásokra figyelő, azoknak kényszerűen engedő vagy eleve a látszatok Patyomkin-falvait építő sürgés-forgás. A kormányzat hagyta, hogy a családi erőszak a politika játéktérébe kerüljön, hogy a politika tematizálja azt. A nyilvánvalóan jó szándékú kezdeményezéseket pillanatok alatt felőrölték a hatalmi és a pr-szemponatok, az államférfiakat és államnőket felfalták a politikusok. A végiggondolt és kidolgozott stratégia hiánya az amúgy is szűkösek források egyesítése helyett azok szétforgácsolásához vezetett,

koordinátlan, értelmetlen, pazarló és helyenként botrányosan dilettáns, egymástól független és egymást gyengítő kampányakciókhoz. A stratégia és a koordináció hiánya, valamint az átpolitizáltság megakadályozta a különböző tárcák tevékenységének és eszközeinek harmonizálását, és megpecsételte az egyes kezdeményezések sorsát. (A helyzet pikantériája, hogy nemcsak a családi erőszak kezelésében nem történt érdemi előrelépés, de a politikai mezőben is veszteséges az egyenleg: a hatékony cselekvéstől várható politikai előnyök helyett a kormányzatot folytonos politikai támadások érik mindenfelől, felháborodott tiltakozások különböző okokból és pozíciókból, vagy azért, mert túl keveset, vagy azért, mert túl sokat tesz.)

Az igazi dráma az, hogy a számháborúkon, a nagy szavakon, a hisztérikus megnyilvánulásokon és a médiaakciókon túl alig-alig történik érdemben valami azokért, akikért a harang szól, akik tényleges, hűsvér áldozatai az otthoni erőszaknak. Nincs a kormányzat által kezdeményezett kutatás, vizsgálat annak érdekében, hogy végre valóban megismerjük a hazai helyzetet és a világban eddig történtek tapasztalatait, és cselekvési terveinket erre alapozzuk.⁴ Esetleges és összehangolatlan a szakemberképzés, a speciális oktatás, nem hoznak létre ellátó- és segítőhelyeket, és a meglévő, jórészt civil működtetésű szervezetek sem kapnak kellő támogatást fennmaradásukhoz vagy kapacitásaik bővítéséhez. Van egy Patyomkin-házunk, amely a keresztségben a Kríziskezelő Központ nevet kapta, s amely elnevezésnek legalább a fele igaz: a telefonon(!) történő kríziskezelés valóban központi elhelyezkedésű, a családi erőszakkal feltehetően súlyosan fertőzött budapesti belváros egyik kormányzati épületében működik, amíg működik. És van sok-sok fenyegetést és agressziót tartalmazó gyűlöletüzenetünk.

Az egész szomorú történetben talán ez a legkétségbeesettebb. A családi erőszak korlátozásának akkor van esélye, ha az erre irányuló stratégia differenciált eszköztárat alkalmaz, hosszú távra építkezik, védi a kiszolgáltatottakat és szankcionálja a normasértőket. És megnyerni próbál, maga mellé állítani, a másik méltóságának tisztelete, a konfliktusok erőszakmentes megoldása érdekében. Aki valóban békét akar, annak az egyetlen lehetősége, hogy békét üzen. Ha az erőszak elleni cselekvés maga is intoleráns, erőszakos mintát mutat, gyűlöletet és megvetést közvetít, nincsen esélye. Nem azt szünteti meg, ami ellen szót emel, hanem azt termeli újra, amit maga is képvisel.

Piroska és a farkas meséjének több érvényes olvasata lehet. Vitatkozhatunk például azon, ki az áldozat ebben a történetben. A felelőtlenül az erdőbe kül-

dött, megtévesztett és „abuzált” kislány? Az erdő mélyén magára hagyva, betegen élő, súlyos bűncselekmény áldozatává vált nagymama? A kislányát egyedül nevelő és az anyai szereppel nyilván nehezen megbirkózó édesanya – hiszen egyébként hogyan is küldhette volna Piroskát egyedül a veszélyes erdőbe? Az elcsábított, majd brutálisan felkoncolt farkas? A mesében már nem is létező férfiak (apa, nagypapa)? Vagy az olvasók, az erőszakos történettel sokkolt gyerekek?

Az írástudók feladata, hogy – „sine ira et studio” – megvizsgálják és megmutassák a helyzetet, hogy megkíséreljék a szociális paradigmaváltás és a család krízise következtében létrejött, összetett konfliktusháló mind teljesebb megértését és megértetését, és hogy közreműködjenek a kezelésére irányuló hatékony programok kidolgozásában. Abban, hogy kevesebb legyen a szenvedés. El kellene végre indulnunk ezen az úton. Hátha kivezet az erdőből.

JEGYZETEK

1. Részletesen lásd VIRÁG György: *Bevezetés a családi erőszak kutatásához*, in Kriminológiai Tanulmányok, 41, szerk. IRK Ferenc, Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2004.
2. Hétköznapi értelemben a hatalom a póre érdekek érvényesítésére hivatott és ezek mentén intézményesülő, a politika eszközeivel vagy a fegyverek erejével fenntartott társadalmi viszony. Társaslélektani szempontból a hatalom a másik (vagy mások) befolyásolására, magatartásának, nézeteinek megváltoztatására, kontrollálására irányuló törekvés, amelynek kritériuma a törekvés sikeressége, valamint az egyenlőtlen, alárendeltségi viszony is, amelyben megjelenik (ERŐS Ferenc: *A hatalom pszichológiája*, INFO-Társadalomtudomány, 12, 1990, 9–15). Az ekként felfogott hatalom szükségszerűen jelen van a személyes, családi kapcsolatainkban, az interperszonális viszonyok alá-fölrendeltségében is. Nincs olyan kapcsolat, még intim, kétszemélyes viszony sem, amelyen ne hagyna meghatározó lenyomatot a hatalom szerkezete. Ott van mindenütt, működik és működteti a viszonyt. Így van ez akkor is, ha látszólag nem érzékeljük vagy nem veszünk tudomást létezéséről („nem tudjuk, de tesszük”). A hatalmi helyzet (a „csípési sorrend”) tisztázása a kapcsolatteremtés első lépései között szerepel, mert alapvető része, építőeleme a kapcsolat szerkezetének. A kapcsolat létrejötte után – kifinomult vagy durva eszközökkel – folyamatos a kialakult viszony fenn- vagy karbantartása is. A hatalom persze sokszínű, széles skálájú lehet, és az erőpozíciók is változhatnak, felcserélődhetnek az idők során, vagy az eltérő, változó helyzetek függvényében. Csupán egyvalami nem lehetséges: a hatalom nélküli helyzet. Ha nincs konszenzus a

hatalom tekintetében, akkor kapcsolat sincs. Úgy tűnik, a kapcsolatok hatalmi struktúrája ősi és bázikus igényünk. Ha a hatalom létrejött, a helyzet átlátható és bizonyos mértékig megjósolható, tehát biztonságos. Annak is, aki alávetett ebben a helyzetben és nem meghatározó. Ha a status quo nem tartható fenn tovább, ha a veszteségek meghaladják a nyereséget, akkor a helyzetet újra kell definiálni: a kapcsolatot meg kell változtatni vagy el kell hagyni. Hiába szükségszerű azonban jelenléte a társas kapcsolatokban, a hatalom mégsem szalonképes, nem *comme il faut*. Működését a hétköznapi, politikai értelemre korlátozzuk, létezését kapcsolatainkban legfeljebb a formális, hierarchizált, intézményi viszonyok között fogadjuk el. Egyéb viszonyainkban személyiségünk belsőbb rétegei nyilvánulnak meg, ezek érzelmvezérelt, jobbra intim, bensőséges területek, ahol – úgy véljük – a hatalom működése fogalmilag kizárt. Olyannyira, hogy erről beszélni sem illendő.

A személyközi viszonyok egyenlőtlen struktúrája és az abban perzisztáló befolyásolási, kontrollálási törekvés elkerülhetetlen, szükségszerű velejárója a társas létnek, a kapcsolatok kialakulásának és működésének. A hatalom jelenléte ezért önmagában nem lehet kívánatos vagy kiküszöbölendő, létezése nem minősítheti a kapcsolatot. A hatalom gyakorta ölelkezik az erőszakkal. (Van olyan teoretikus irányzat is, amely például a szexuális erőszakot egyenesen és kizárólagosan hatalmi megnyilvánulásként értelmezi.) A hatalom létezése elkerülhetetlen, mindez azonban nem jelenti azt, hogy az erőszak alkalmazása is az lenne.

3. Ezt az álláspontot tükrözi az ORFK-intézkedésben megjelenő definíció. [Az Országos Rendőrfőkapitány 13/2003. (III. 27.) ORFK intézkedése a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására.]
4. Természetesen van néhány hazai kutatási anyag. Ilyen az elmúlt évben a Legfőbb Ügyészség kezdeményezésére az Országos Kriminológiai Intézetben indult, terjedelmes empirikus anyag feldolgozását is magában foglaló vizsgálat, illetve néhány korábbi kutatás (például Tóth Olga vagy Morvai Krisztina elemzése). Ezek egyike sem kormányzati kezdeményezésre, cselekvési stratégia megalapozása céljából készült.

TAMÁSI ERZSÉBET

A családon belüli erőszak mindössze harminc éve vált irritáló, kriminális társadalmi jelenséggé. Három évtizede tudományos, politikai, jogi viták kísérik, megoldásában, csökkentésében csak helyenként, alkalmanként könyvelhetünk el – leginkább tetteinktől függetlenül – részleges sikereket. Jobbára

még azt sem akarjuk észrevenni, ha az erőszakos jelenség mennyisége csökken, mert úgy érezzük, hogy tartalma nem változik, végső okát nem ismerjük, vagy éppen nem merünk ezzel szembenézni.¹ A családon belüli erőszak jelensége ugyanis nem egyszerűen bűncselekmény, hanem csepp a tengerben. Mindazokat a történeti, társadalmi és egyéni problémákat tükrözi, amelyek a modern, demokratikus, civilizált társadalmak valamennyi egyéb területén is érzékelhetők, sőt meghatározók.

Nem véletlen, hogy éppen az 1960-as években bukkant fel a családon belüli erőszak kérdése, s az sem, hogy éppen a nők jogait, társadalmi hátrányait, a férfi elnyomás történeti továbbélését firtató, kritizáló és ezek ellen tiltakozó feminista csoportok az élteői. Az emberi civilizáció ugyanis akkorra érkezett el abba a fejlődési stádiumba, hogy az emberi társadalom az egyének változatosságának, akaratának, vágyainak, egyszóval individuális jogainak tiszteletben tartására rendeződött be. A korábbi időszakban az emberiség önfenntartása és szaporodása, s ha maradt rá ideje, öröme egyértelműen a biológiai kötődéseken alapuló, ezért stabil közösségeken, és azok egyértelmű, mindenki számára érvényes szabályain múlott. Az egyes ember nem tartozott egyszerre túl sok közösséghez. A legfontosabb, a mérvadó, a társadalom alapköve a család volt. Ez a közösség biztosította nemcsak az egyes egyének reprodukcióját, de a kultúra, a társadalom stabilitását is. Ez a közösség, mint valamennyi tradicionális és valóságos csoport, csak úgy működhetett, ha tagjai a kooperációra koncentráltak, amely megkövetelte az egyén érdekeinek alkalmankénti vagy – mai szemmel nézve – teljes álvetétségét. Ez a közösség a túlélésre, a szaporodásra koncentrált, az utód felnevelésére, amely egyben saját életének meghosszabbítását is jelentette.

A család minden tagja felelős volt a másikért, mindenkinek meghatározott, sőt rögzített helye, szerepe volt a közösségi hierarchiában. A túlélés, a szaporodás tudnivalóit a generációk együtt, egy helyen adták és vették át, a tanulás, amit csak hierarchiában képes az ember végezni, minden külső behatás, segítség nélkül, a kisközösségen belül történt. A család minden egyes tagjának más és más kötelezettségei és jogai voltak a túlélés és a szaporodás folyamatosságának biztosításában. A férfi ereje és felelőssége folytán a családfő, a létfenntartás biztosítója, a kenyérkereső, a külvilág szabályainak közvetítője, átadója és végrehajtója. A családban főszerepet játszó nő-anyja nemcsak a reprodukciós folyamatok felelőse, de a család belső szervezetének ismerője, a mindennapok biztonságos működéséhez szükséges parancsok, javaslatok forrása. Minta, igazodási pont mindkét nembeli gyerekek számára a nemi szerepek megismerésében, al-

kalmazásának határaiban. A feleség a család kommunikációjáért, a biológiai és érzelmi kötődések megtartásáért, a családtagok közötti együttműködés formálásáért és működtetéséért felelős, mintája és átörökítője a családon belüli viszonyoknak. A nagyszülők nélkülözhetetlenek, a televízió, a folyamatos iskola nélküli világ ismeretátadói. Marc Bloch² francia történész írja, hogy a prekapitalista társadalmakban a gyerekek nem a szülők, hanem a nagyszülők kultúráját, ismereteit képviselik, s ez a biztonság, a stabilitás a tradíciók erősítésének garanciája. A gyerekek nemcsak a jövő zálogai, az önmagukért való örömök forrásai, hanem a létfenntartásban közreműködő, feladatokkal, kötelezettségekkel bíró személyek, a családközösség aktív résztvevői, s amint eljön az ideje, felnőtt jogokkal rendelkeznek. Ebben a közösségben tanulják meg nagyszüleiktől a viselkedés hagyományait, anyjuktól a családon belüli viszonyok, az együttélés, a felelősség szabályait és apjuktól a külvilág törvényeit.

A tradíciótól eltérő minden magatartás, szándék a család kooperációját nehezíti, kockáztatja a létfenntartást, tehát alárendelendő a család közösségi érdekeinek. Mindegy, hogy miről van szó, az a fontos, hogy kinek az egyéni érdeke veszélyezteti a család együttműködését, vagyis a szaporodást és a létfenntartást. A nőre, az anyára és feleségre másfajta szabályok vonatkoznak, mint a férfira, nem szigorúbbak, csak mások, hiszen a szerepe, feladata is más a családi együttesben. A legfontosabb funkciója a szülés, nem lehet távol a gyerekektől, nem hallgathat olyan érzelmekre, amelyek a családon kívül kaphatnak kielégülést, ha az veszélyezteti a közösség létét. A férfinak ideje nagy részét a családon kívül kell eltöltenie, innen származik a fennmaradáshoz szükséges információ és anyagi forrás is. A nagyszülők a közösségi tudás, a napi praktikus ismeretek biztonságos őrzői, és a gyerekek, a család, a tradíciók folyamatosságának biztosítékai, míg a rokonok a kölcsönös segítség forrásai. A családon, az elsődleges közösségen kívüli élet nemcsak bizonytalan és veszélyes, de a kötelékek, a kölcsönös támogatás nélkül maradt ember megsemmisülését, kirekesztettségét jelenti, ami egyenlő a megsemmisüléssel.

A társadalom valamennyi intézménye támogatja a család effajta működését, biztonságos fennállása ugyanis egyben a társadalmi stabilitás záloga. A család tagjainak egyéni szabadságát a családi együttműködés zökkenőmentessége határozza meg. Hogy kinek milyen magatartás engedélyezett és kinek mi tiltott, sőt büntetendő, azt mindig az határozza meg, hogy viselkedése mennyire veszélyes a család, a közösség együttműködésére. A családtagok felelőssége és hatalma is a család együttes létezésének tükrö-

Nincs itt szó a nők szadista, szándékoltan férfiónzést mintázó, öncélú elnyomásáról, sőt számos történeti és irodalmi nyom éppen a férfiak rossz lelkiismeretéről számol be.³ Ami ma a nők alávetettségének, közéletből való kizárásának tűnik, nem a személyük elleni támadás volt, sokkal inkább a családi közösség kötelező védelmének jele. Elég a különböző társadalmak szokásjogát és törvényeit tanulmányozni, természetesen előítéletmentesen, hogy lássuk: a férfiakra érvényes „drákói” szabályok korántsem a férfiszabadságot és a korlátlan hatalmat tükrözik. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az európai történelem menete. A nők patriarchális elnyomása ellen szólnak azok a férfiak által kiötlött és megvalósított találmányok, amelyek egyértelműen a nők szexuális szabadságát szolgálták, mint a fogamzásgátló tabletták⁴ vagy a gyermekágyi láz elleni küzdelem, de sorolhatnám a háztartási munka megkönnyítésére irányuló számtalan eszközt, amelyek mind a nők szabadidejének biztosítását és a családtól való függetlenedésének egy-egy lépcsőjét jelentették. Természetesen mindezzel együtt járt az ellenhatás is; a férfiak nem kevés esetben mutatták ki tiltakozásul, mi több, a nők családban tartásáért fizikai hatalmukat, ha válásról, abortuszról, tanulásról, közéleti szereplésről, nota bene, a látható hatalomról volt szó.

A családi közösségeken, azaz a biológiai kötődés elsődlegességén alapuló társadalom igen sikeresnek bizonyult, a civilizáció fejlődése a népesség számának hallatlan megnövekedését eredményezte. A létfenntartás színvonala emelkedett, az embereknek egyre kevesebb szükségük volt korábbi közösségeikre, több idejük és lehetőségük nyílt saját személyiségük, egyéni elképzeléseik kibontakoztatására. Mára létrejöttek – Csányi Vilmos találó kifejezésével élve – az egyszemélyes csoportok.⁵ Az egyes ember képes mindent egymaga, akár családi kötelek igénybevétele nélkül is megvalósítani, képes eltartani magát, a tanulás, a gyereknevelés, az idősek ápolása már nem köti, nem kötelezi együttműködésre. Egyszemélyes közösségként működik, de vállalnia kell az ezzel járó egyszemélyi felelősséget is. Ennek a megvalósításához a mai társadalom a legteljesebb támogatást nyújtja. A személyi önmegvalósítás, az egyenlőség és a minden emberre egyaránt érvényes szabadságjogok biztosítása mellett a gyermekintézmények nyújtotta lehetőségek, az ismeretek átadásának intézményes és az információk egyetemes forradalma kiürítette a család korábbi szerkezetét. A nukleáris, egygenerációs családdal nem élnek egy fedél alatt a nagyszülők. A tanulás társadalmi fontossága létrehozta az ember életének teljesen új, korábban nem ismert korszakát, az ifjúkort, megváltoztatta a gyerekek viszonyát a szülőkhöz. A nagyszülőkre nincs szükség a kultúra át-

dásához, már a könyvek, az iskolák helyét is átvette a média és a számítógép. Az öregségnek nincs tapasztalati értéke, olyan gyorsan cserélődik a tudásanyag. Miközben a tudomány egyre inkább kitolja az emberi életkor határait, az öregség nem érdem, sőt használhatatlan teher a társadalom és a család számára egyaránt. Ahogy a gyerekbarát társadalom képe is inkább csak verbálisan és érzelmileg létezik: a gyerek is terhessé vált, „szegénységi kockázattá”, a baba vagy karrier dilemmájává. Nem azért hozunk világra gyerekeket, hogy öreg napjainkra támogatóink legyenek, nem is munkaerőt jelentenek. Velünk született késztetésünknek, társ iránti igényünknek pedig elég egy gyerek⁶ is, akiért aztán megvívunk a váláskor az érzelmi kötődését végleg elvesztett férfival, az apával.

Értéke a fiatalságnak van. Miközben a felnőttkor kezdete már nem az ivarérettség időpontja, még csak nem is az értelmi érettségé. A tanulással kitolódik az önálló élet indítása, és az anyagi források szűkössége miatt a szülők „nyakán ragad” a közel harmincéves gyerek. A karrierépítés és az egzisztenciális alapok a családalapítást és a gyerekvállalást is az életkor közepe felé tolják.

A legnagyobb átalakuláson azonban a nők és a férfiak kapcsolata esett át. A nők számára hallatlanul látványosnak és kedvezőnek tűnnek ezek a változások. A családi kötelek és a szaporodás tradicionális szabályai fennhatósága alól fokozatosan kikerülő nők – társadalmi igényre és nyomásra, a férfiak asszisztenciájával – bekerültek a közéletbe, a munka világába, és az oktatás révén egészen a legfelsőbb szintre, a látható közhatalomig. Egy nő mint egyszemélyes csoport mára már pontosan olyan közel áll az önfenntartás önálló teljesítésének lehetőségéhez, mint egy férfi. A férfiak azonban, kilöködve-kiszakadva a családi kötelezettségek és az érzelmi támogatottság védelméből, de fel nem szabadulva a közvetlen fennmaradást szolgáló szabályok alól, hasonló, de nem kívánt egyszemélyes csoporttá váltak.

A folyamat súlyos nyomot hagyott az intimitáson, a magánszféra tartalmán. Közügy vagy magánügy? – ez itt a kérdés. Minden jel arra mutat, hogy megmutatni magunkat a világnak, önmegvalósítani, kiharcolni a közösség-nyilvánosság talmi figyelmét, ma egyet jelent azzal, hogy sikeresnek lenni, szeretve lenni. És ilyenkor semmi sem drága: letolt bugyik, kitergetett kapcsolatok, nyilvános gyónások ország-világ előtt. Mindez a népszerűségért, ismertségért, sikerért és nem utolsósorban a pénzért. Csakhogy nem vesszük észre a veszélyt, hogy a felnyitott intimitással sebezhetővé válunk. Magunk szüntetjük meg magánvilágunk különleges szabályait, a fokozott toleranciát, a másik feltétel nélküli segítségét, az egymásért hozott áldozat értékét, a közösen megélt történelmet, a min-

denki más szemének nem való titkok összetartó erejét. És persze a szeretet is másként fest két ember között ebben a szférában. Innentől kezdve a külvilág törvényei lesznek érvényesek intim közegünkben is, így nem lesz hová rejtőzni többé.

Ez is az individualizáció, a szabadság ára. A túlzottan kötött szabályok alól kiküzdöttük a szabadságot, a hierarchia kötelékéből kimentett az egyenlőség demokráciája, a közösség szorításától megszabadított az individualizáció. Ez azonban meghozta az erőszak és a sexualitás adott korlátainak felszabadítását is, a hierarchiaegyenlőség képtelen viadalát, és a legkisebb egységre, a nemekre individualizálódott ember végtelen magányosságát. Az önmagunkért és másokért való felelősség alól azonban nincs felmentés, akárkit nevezünk is ki minden bajunk forrásául, találunk vétkesnek, nevezünk ki bűnbaknak. Az egyén önállósodásával a felelősség önállósodása is jár.

Nemcsak alapfogalmak ezek, de az emberi lét meghatározói. Erről szól történelmünk, szokásaink, kultúránk, harcaink. Az emberi civilizáció nem is egyéb, mint az erőszak és a sexualitás szabályozásának kialakítására tett erőfeszítések sorozata. E két összetevő nélkül nincs sikeres ön- és fajfenntartás, ráadásul nemenként különböző dózisokban rendelkezünk velük. Minél kisebb létszámú egy adott emberi közösség, annál szabályozhatóbb benne az erőszak és a sexualitás. Minél nagyobb a létszámunk, annál nagyobb lehetőségünk van új szabályozók „büntetlen” kipróbálására, mondván, sokan vagyunk, a fajt nem veszélyeztetjük, legfeljebb több egyéni áldozatot követelnek a kísérletek. A tudósok szerint bár mára többen letünk a bolygón, de nem erőszakosabbak. Csak érzékenyebbek vagyunk a minden individuum létét veszélyeztető agresszióra. Kitaláltuk a sokat szidott televíziót, de nem gondolunk arra, hogy mennyi tesztoszteront kötnek le az akciófilmek, sportversenyek. Gyereink már lombikban is megfogant, génjeink manipulálásával ivarszervek egyesítése nélkül akár embert is létrehozhatunk (igaz, egyelőre csak nőt). Bármilyen hihetetlennek is tűnik, szabálykövető, közösségekben élő állatok vagyunk, egyéni indulataink, sajátos szexuális vágyaink és elképzelésünk a szaporodásról azonban nem lehet büntetlenül ellentmondásban a faj biológiai érdekeivel. Az egyszerűbb, mindent lefedő szabályozások helyett ma sokféle ember sokféle agressziójára, sze-

xuális igényére kell közös (demokratikus, szabad, egyenlő) normákat biztosítani. A legkisebb közösséget, a férfi–nő kapcsolatot is a sokféleség, a különösség és ezért az egymás nem ismerése jellemzi. Nincsenek kívülről jövő, megváltoztathatatlan, a párokra erőltetett törvények és normák, és ezzel nincs is más, csak a szerelem, ami összetarthat.⁷ Nincs más kényszer, csak az érzélem. Gyereket világra hozni/hozatni, őt felnevelni, megélni, örömeiket szerezni, dolgozni nőnek és férfinak ma már egyedül is lehet. Házasságra nem kényszerít se vallás, se jog, se sex, se megélhetés. A szex és az agresszió nyújtotta alkotó és romboló erőnek újfajta (demokratikus, szabadságot, egyenlőséget nyújtó) morális szabályok kellene.

Ma itt tartunk. Szó sincs a tradicionális normák, szabályozók, a család és a párkapcsolat siratásáról, sőt visszasírásáról. Sokkal inkább azt kell látnunk, hogy az emberek egyedi, individuális léte (egzisztenciája, körülményei) nem változott. Sokak helyzete még romlott is, miközben egyéni igényeink és társadalmi tudatunk nagyot ugrott előre (a „demokráciát, egyenlőséget, szabadságot” mezőre). Ahogy Ulrich Beck megfogalmazza: „Új a tudat, régi a helyzet.”⁸ Ez okozhatja az olyan intézményekben feszülő indulatok koordinálatlanságát, kezelhetetlenségét, mint a család. Élni ugyanis csak hosszan tartó párkapcsolatban, férfiként és nőként, gyerekekkel, erőszakmentesen, boldogságban szeretnénk.⁹

A családon belüli erőszak társadalmi prezentációja több mint három évtizede egyetlen mainstream gondolatot bír: a nők áldozatok, a férfiak elkövetők.

A patriarchális elnyomás történetileg nem szűnt meg, a férfiak nemcsak okozói, de kollektíven felelősei is a nők családi környezetben történő bántalmazásáért. Az áldozatok nők, az idea alkotói, védői, terjesztői szintén nők, akik az egyenjogúság védelmében, a nők esélyegyenlőségének biztosítása érdekében különleges és nem kevésbé különös módon nyúlnak a kérdéshez.¹⁰ A családon belüli erőszak ugyanis nem egyszerűen „társadalmi probléma”, bűnözés vagy deviancia, amely

tudományos módszerekkel felmérhető, és társadalmi közmegegyezéssel, jogi, szociális módszerekkel megoldható, javítható. Sokkal inkább kőkemény politika, s annyi más problémához (drog, prostitúció stb.) hasonlóan politikai részérdekek – nemritkán emberi jogok álnéven –, nem pedig közösségi érdekek moti-

A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK NEM EGYSZERŰEN „TÁRSADALMI PROBLÉMA”, BŰNÖZÉS VAGY DEVIANCIA, AMELY TUDOMÁNYOS MÓDSZEREKKEL FELMÉRHETŐ, ÉS TÁRSADALMI KÖZMEGEGYEZÉSSEL, JOGI, SZOCIÁLIS MÓDSZEREKKEL MEGOLDHATÓ, JAVÍTHATÓ. SOKKAL INKÁBB KŐKEMÉNY POLITIKA, S ANNYI MÁS PROBLÉMÁHOZ HASONLÓAN POLITIKAI RÉSZÉRDEKEK – NEMRITKÁN EMBERI JOGOK ÁLNÉVEN –, NEM PEDIG KÖZÖSSÉGI ÉRDEKEK MOTIVÁLJÁK.

válják. A nőkérdés másfél évszázada a demokratikus gondolat része, harcosai a szüffrazsett, majd a feminista mozgalom létrehozói. A nőkérdés ma minden valamirevaló, magát demokratikusnak hirdető politikai párt választási programjában szereplő fejezet. A tudomány pedig, úgy tűnik, nem szolgál másra, mint ideák bizonyítására, tényei, adatai a politika kénye-kedve szerint citálhatók.¹¹

A nők tagadhatatlanul hátrányosabb társadalmi helyzete szülte nőmozgalom és a megsegítésére, alátámasztására kialakult tudomány hozta létre a nőkérdés fogalmát és ehhez kapcsolható társadalmi megjelentetését. A családon belüli erőszak, ami a nők viktimizációjának színterét, a férfiak hatalmának kifejeződését jelentette, az 1970-as évek feminista mozgalmának és szakirodalmának szülötte. Természetesen erőszakkal, akár halállal végződő házastársi, családi konfliktusok léteztek a történelem korábbi korszakaiban is. A hűtlen feleség megölése nem volt ritka, ahogy a zsarnokoskodó férfiak arzénos mérgezése vagy a testvérharok és a szülőgyilkosságok sem. A családban zajló agresszió, konfliktusok szabályozása az adott társadalmi berendezkedés normáinak, a családi hierarchiának megfelelően zajlott, oldódott meg, a jog, a társadalom csak éppen annyira avatkozott a történésekbe, amennyire a család közösségi, társadalmilag megállapított határai megengedték.

A demokratikus társadalmi mozgalmak az egyén szabadságának kiterjesztését, hagyományos közösségei alól való felszabadítását célozták és eredményezték. Ráadásul minden tagjára nézve, korra, nemre való tekintet nélkül, azaz a hierarchiák átrendeződését hozták létre. A nők és a gyerekek jogokat, sőt egyenlő jogokat kapnak, és egyenlőbb gondoskodást követelnek és követelnek. Mindeközben a család, az az intézmény, amely mind ez idáig a társadalom alapköveként aposztrofáltatott, és melynek működését, fenntartását a látható férfidominancia biztosította, tökéletesen átalakult. A megszokott férfi, nő, gyerek hierarchia helyére a demokratikus, önként választott, megállapodásos hierarchia lépett.

Az 1970-es években azokban a társadalmakban, ahol a demokratikus berendezkedés valóban működött, a korábbi közösségi hierarchiák helyét az általános, demokratikus hierarchiák foglalták el, amit a nőknek a hatalomban való, saját jogú (nem férfiakon keresztül érvényesülő, láthatatlan) részvétele, azaz a politikában való megjelenésük döntően meghatározott. A nők számára ebben a politikai légkörben megnyílt a teljes felzárkózáshoz és a hatalomban való közvetlen megjelenéshez vezető, társadalmilag elismert út, és természetesen lehetővé vált a hierarchiában ad-

dig elfoglalt alacsonyabb hely magasabbra váltása is. A feminista mozgalom és az igazolásához szükséges tudomány, művészet stb. kijelölte a hatalmi csere irányát: a patriarchális, azaz a történelem szülte férfiuralom helyett egyenjogúságot, egyenlő esélyeket kívántak, lehetőleg harc nélkül, pozitív diszkriminációval a nők számára, mert „megérdemlik”. Az indok szerint a nő a társadalom valamennyi szegmensében hátrányban van, a munkában, a közszereplésben, a jogban, az oktatásban. Sőt nemcsak hátrányban, de életveszélyben is vannak, mindenképp az önként, szerelemből választott férfi miatt, a családjukban, a férfi elnyomás, a patriarchális társadalmi berendezkedés folytán.

Ez a gondolati képlet hozta létre a nők elleni erőszak, a feleségbántalmazás, vagy a köznyelv szerint a családon belüli erőszak fogalmának megjelenését a közéletben és a tudományos kutatásokban egyaránt. Lényege, hogy a nők szempontjainak hathatósabb érvényesítése érdekében kiemelten kezeljék az erőszakot, melynek jogi szankcionálása korábban mindenkire egyformán vonatkozott. Az addig kriminálisnak nem minősülő erőszakos konfliktus másodlagossá vált az elkövető személyének neméhez képest. A tétel szerint a nők védtelenek, kiszolgáltatottak a férfiakhoz képest, nemcsak mert azok fizikailag és hormonálisan is erősebbek, de anyagi és társadalmi lehetőségeiket tekintve is, nem beszélve a nevelés-tanítás sztereotípiáinak elmélyítéséről. A gyenge nő az erős férfival szemben, az erőszakmentes feleség a brutális férjjel szemben, a megadó, elnyomott asszony a legyőző hímmel szemben. A tudomány pedig láthatóan alkalmasnak bizonyult mindenfajta idea, mozgalom céljának igazolására, a kutatások, főként a statisztikák ehhez is kellő alapot szolgáltatnak.¹²

A világ közel kétharmada a létminimum közelében vagy alatta él, naponta milliószámra halnak éhen emberek. Férfiak tömegének nincs munkája, lakása, családja. A világ szerencsésebb felén élők milliói halnak meg civilizációs betegségekben, és egyre több nő özvegyül meg korán vagy kényszerül még korábban szingli életre. Mitől lennének boldogabbak ilyen körülmények között az emberek? A boldogtalan házasságból ma könnyen válhatunk egy másikra. Monogám kapcsolatok sorozatából áll az életünk, ahová magunkkal hurcoljuk a különböző viszonyainkból származó gyerekeinket is. Az együttélések önkéntesek ugyan, de konfliktusosak, nincs honnan tanulnunk a biztonságos, békés élet olyannyira vágyott, egyetlen üdvözítő módszerét. Agyonhajszolt férfiak, elégedetlen, fáradt nők, menekülő fiatalok. Kinek a pénz, kinek a hatalom, vagy éppen mindkettő jelenti az örömet. Mindent kívülről várunk, államtól, jog-

tól, politikától, szakértőktől, vagy éppen a másiktól. Ebben a kontextusban másként fest a családon belüli erőszak is.

A sok bajnak, békétlenségnek természetesen alapja van, s bár tudjuk, hogy sok oka lehet, de szeretnénk hinni, egy okozója van. Ebben a magunkmuto-gató, bűnbakkeresős világban mindig megtaláljuk az aktuális ördögöt.¹³ A nővédelmező, -eltartó vadászból, lovagból, az udvarias, karját nyújtó úriemberből, a kemény, erős, mindig-számíthat-sz-rá cowboyból, álma-ink férfijából némi átalakulással a XX. század közepé-re a nők legfélelmetesebb ellensége, családunk szét-terője, életük veszélyeztetője lett a férfi.

Nemcsak a televízióból, de a nemzetközi jogi aján-lásokból is egyetlen mondat visszhangzik: a nők na-gyobb veszélyben vannak a férfiak kezétől a család-jukban, mint az utcán. A tények azonban makacs dol-gok. Igen, a férfiak erőszakosabbak a nőkkel szem-ben az otthonukban, mint azon kívül. Igen, a nők erőszakosabbak a férfiakkal az otthonukban, mint azon kívül. A nők és a férfiak erőszakosabbak a gye-rekekkel az otthonukban, mint azon kívül. Ennyit tu-dunk biztosan, de úgy tűnik, ettől sem érezzük ma-gunkat túlságosan jól.

A férfiakat nemcsak magasabb tesztoszteronter-melésük, erősebb fizikumuk miatt tartják agresszí-vebbeknek. A társadalom felruházta a férfiakat nega-tív jellemvonásokkal, ők a felelősek minden rosszért, ami a világban történik, a környezetszennyezéstől az atomháborúig, a terrorizmustól a családon belüli erőszakig. Mindeközben az egyenlő jogokat elnyert, a férfiaknál tanultabb, kisebb munkanélküli rátával, jobb egészségi adatokkal rendelkező nőket kiszolgál-tottaknak, elnyomottaknak, potenciális erőszakál-dozatoknak tekintjük. A férfiak a technikai társada-lom rosszabbik oldalát jelentik, míg a nők a világ megváltói. Adj nekik hatalmat, és békés, csöndes, nyugodt, erőszakmentes lesz holnapra a világ...

A nők bírálata a férfiakkal szemben kulturálisan olyannyira elfogadott és meghatározott, hogy ha egy férfi megpróbálja védeni önmagát, azonnal szexiz-mussal vádolják és a nők ellenségének kiáltják ki. A társadalom üzenete a férfi számára, hogy „ha telje-síted a szereped, szeretni fognak és becsülni, ha nem vagy hibázol, senki leszel”.¹⁴ Bár a férfiak domináns pozíciót töltenek be a társadalomban, csak kevesen győznek a másik felett és képesek a csúcson marad-ni. A férfiak állandó versenyben vannak és egymással szemben állnak. Félnék a megaláztatástól, a sikerte-lenségtől, egymástól, és ma már a nőktől is. A nők egyenlő esélyeket követelnek a munkában, a karri-erépítésben, a fizetésben (a tradicionális férfiterü-leteken), de nem akarnak azonos esélyeket garantál-ni a férfiak számára otthon, ahol az ideális férfi leg-

inkább a nők által megadott időpontokban lehet „apa” és viheti le a szemetet... „A mi kultúránkban van egy látható patriarchalitás, főként gazdasági és társadalmi dominancia a nők felett, és egy láthatatlan matriarchalitás, a nők érzelmi dominanciája a férfiak felett.”¹⁵

A férfiakra úgy kellene tekintenünk, mint a bán-talmazók osztályára? Ezért nem fogadható el, hogy a nők is lehetnek férfibántalmazók, agresszívek, sőt az erőszakos kapcsolatok többségére a kölcsönösség a jellemző? Hogyan is lehetne egy elnyomó, hatalom-mal rendelkező lény áldozat?

A civilizált társadalmakban a gyerekek segítség nélkül, a nők által kijelölt formában lesznek férfivá. Többüket viszik küzdősportoktatásra, mint sakkozni, különórák biztosítják, hogy versenyképesek legye-nek. A kamaszok gyakrabban látogatják a konditer-meket, mint a könyvtárakat, és idővel lesz autó is, hogy a bátorságot gyakorolhassák. Cselekedeteik többsége külső elvárásoknak való megfelelés, és mi-re ebben a bátor versenyszellemben felnőnek, meg-tanulják, hogyan legyenek „sikeres férfiak”, hogyan legyenek győztesek. És azokról a férfiakról, akiknek az önmegvalósításhoz sem lehetőségeik, sem eszkö-zeik nincsenek, tudjuk, hogy marad a kriminális, az egészségtelen önpusztító vagy a közre veszélyes út. Bár ez a maszkulinitás kínál bizonyos fajta védelmet, de általában sebezhetőséget, magányosságot, félelmet takar. Ráadásul ezt a versenyző „végeredményt” a társadalom nem tartja elfogadhatónak, erőszakkal vá-dolja, könyörtelenséggel és patriarchális elnyomással.

Igy aztán nem az lesz a kérdés, hogy kit vernek jobban, többet. Még az sem, ki ver és miért, vagy ki szenved inkább. Van-e női alávettség és férfi elnyo-más? Ha megtalálnánk az emberek egyetemes, hétköznapi vágyát, ha észrevennénk, hogy nyugal-mat, békességet, konfliktusmegoldó képességet nem adhatunk azzal, ha az emberiség felét (most éppen férfi részét) meg akarjuk feszíteni. „A szex, a faj, az élet és a halál érdekes dolgok, és ha csoportok jel-szavaivá válnak, embertömegek készek részt venni a mozgalmaikban. Egyszóval: a biopolitika legproble-matikusabb értelemben demokratikus: mindig együtt üvölthetünk a farkasokkal.”¹⁶ Van esélyünk mindezt elkerülni.

Akkor bizonyosan hamarabb találjuk meg a meg-oldást a családon belüli erőszakra, és azokat a lehetőségeket is, amelyek valóban segíthetnek. Mit szeret-nénk, milyenek legyenek az emberek egymáshoz? Mit várunk a férfiak és nők kapcsolatától? A pillanat-nyilag felrémlő gyerek nélküli, előregedett társada-lom képe vajon eltakarható-e az önálló, önmegvaló-sító, egyenjogú, magányos nők és férfiak külön-külön megélelhető világával?

JEGYZETEK

1. Bizony több szó esik a női áldozatok fokozódó szenvedéseiről, mint a családon belüli erőszak világszerte bekövetkezett komoly csökkenéséről. Vajon miért? Arról a meglehetősen különös tanácsalanságról, amely a kutatók írásaiból kitűnik, amikor az elmúlt három évtized családon belüli erőszak elleni akcióinak hatástalanságát vizsgálják, lásd TAMÁSI Erzsébet: *Büntetés vagy terápia? Megelőzés, beavatkozás, kezelés a családon belüli erőszak három évtizedes tapasztalatai alapján*, kézirat, 2004, 1–58.
2. Marc BLOCH: *A történelem védelmében*, Budapest, Gondolat, 1974, 56.
3. Messzire vezet, de meg nem állom, hogy utaljak az amazontörténetekre, amelyeknek szellemes és hiteles történeti összefoglalását adja Klaus Rainer RÖHL: *Az amazónok lázadása*, Budapest, Kossuth, 1986.
4. „A hatásos fogamzásgátlók, a törvényesített abortusz és a test »realisztikus«, »egészséges« szemlélete meglazította azokat a kötelékeket, melyek valaha a szexualitást a szerelemhez, a házassághoz és a fejfenntartáshoz kötötték. A férfiak és nők a szexuális örömet ma már önmagáért keresik, és még a románc hagyományosan díszes kellékeire sincs szükségük. A pusztán önmagáért való szexualitás minden kapcsolatát elveszíti a jövővel, és nem hordozza tartós kapcsolatok reményét” (Christopher LASCH: *Az önmádat társadalmá*, Budapest, Európa, 1996, 306).
5. „A szocializációs folyamatban a modern társadalmak nem lojális, csoportjukért magukat feláldozni képes polgárokat nevelnek, hanem autonóm, önérdekű, egyezségeket kötő, és azokat lehetőleg megtartó egyszemélyes csoportokat... A kollektív eszmék hálózatát nem tartja többé össze a biológiai elkötelezettség, a csoporthűség. A kollektív hálózat kizárólag kulturális, tanult, biztosító mechanizmusok függvénye” (CSÁNYI Vilmos: *Van ott valaki?* Budapest, Typotex, 2000, 179).
6. Ulrich BECK: *A kockázat-társadalom*, Budapest, Századvég, 2003.
7. A kérdés figyelemre méltó kifejtését lásd Ulrich BECK, Elisabeth BECK-GERNSHEIM: *The Normal Chaos of Love*, Cambridge, Polity Press, 2002.
8. BECK: *I. m.*, 183.
9. Törőcsik Mária vizsgálata azt mutatják, hogy mennyire nem változnak sem a férfiak, sem a nők párkapcsolaton belüli elvárásai, szerepei (TÖRŐCSIK Mária: *Fogyasztói magatartás. Trendek*, Budapest, KJK-KERSZÖV, 2003). „A magyar férfiak még mindig a hagyományos értékrend hívei, elsődleges feladatuk a családfenntartás [...] Ugyanakkor a női fantáziákban vágyott férfiként még mindig a hős, a harcos, a támogató férfi képe jelenik meg” – nyilatkozza a szerző (Magyar Hírlap, 2003. november 7.).
10. Meggyőződésem, hogy a fundamentális feminizmus kritikáját Heller Ágnes adja meg a legtanulságosabban: „A barát/ellenség bipoláris politikája esetében biopolitikáról beszélünk [...] Ha valamely sajátos szembenálló csoport csak az önábrázolást tolerálja, és a mások általi ábrázolást kizárja, és ha ráadásul fenntartja azt a privilégiumot, hogy ellenségként is ábrázolja – a biopolitikával van dolgunk [...] Ha az egyén csak annyiban számít, amennyiben csoportját képviseli, a biopolitikával van dolgunk. [...] ha a mozgalmak mindenkifölött megtorló intézkedéseket és jogi korlátozásokat sürgetnek, akkor is biopolitikával van dolgunk” (HELLER Ágnes: *Megváltoztatta-e a biopolitika a politika fogalmát?*, Világosság, 1994/11, 14).
11. Újfént Heller Ágnes megszívelendő gondolatait idézem: „...a biopolitikai gondolkodás szimulált tudományos gondolkodás. [...] Tudományt szimulálni voltaképpen védekezési mechanizmus az ellen, hogy ne tegyük ki magunkat a leleplezésnek. Mégis természetesen nem ez az egyetlen oka annak, hogy miért a kvázitudományos legitimációt keresik. A faj- és nemelméletek végül is a modern tömegtársadalom termékei, melyek erősen táplálják a tudományba és a tudományos legitimációba vetett hitet. Az objektivitás és a csoportszubjektivitás iránti igény egymás mellett él, kiegészítik egymást. Ha pillantást vetünk arra, hogy az Egyesült Államok főiskoláin és egyetemeken gomba módra szaporodnak a nemeket tanulmányozó tanszékek, akkor ezt a különös jelenséget azon hatalmi lobbyk befolyásának tulajdoníthatjuk, amelyek, mint általában, új és jövedelmező pozíciót biztosítanak a hűséges lobbytagok számára. A nemeket tanulmányozó tanszékek és azoknak az úgynevezett tanulmányoknak a sokasága, melyek állítólag a kulturális sokféleséget ösztönzik [...] azt a fő célt szolgálják, hogy valamely lobbyt »tudományos« színben tüntessék fel. Ha a »nemtanulmányoknak«, »nemtörténelemnek« és »nemirodalomnak« vannak egyetemi tanszékei, akkor az egész biopolitikai mozgalom tudományosan legitímálta önmagát. Végül is ha disszertációt írhatunk valamiről, akkor ennek a valaminek tudományos dolognak kell lennie, és ha valami tudományos, akkor biztosan igaz is” (*Uo.*, 10).
12. „Azok, akik a »nők« nevében beszélnek, önmagukkal helyettesítik az összes nőt, az emberi faj felét, míg azoknak a nőknek esetleg – s valóban gyakran – másfajta törekvéseik vannak, önmagukról alkotott képük eltérő, s talán kapásból elutasítják azt az imagót, melyet a radikális feministák nekik tulajdonítanak” (*Uo.*, 7).
13. Lassan komolyan kellene vennünk saját propagandánkat, hogy nem teszünk felelőssé senkit, mert annak született, aminek, például férfinak. A bűnbak nem azonos az elkövetővel. Felelőssé a bűnelkövető tehető, akinek – jobb helyeken – a büntetőjog alapján jár a büntetés, nemétől függetlenül. Természetesen minden tette van, általában nem is egy magyarázat, az e körüli vizsgálódás a tudományok feladata. Mentséget keresni, mérlegelni pedig az igazságszolgáltatás, a bíróság dolga.

14. Warren FARRELL: *The Myth of Male Power*, Berkeley, Berkeley Publishing Group, 1994, 15.
15. Roger HORROCKS: *Masculinity in Crisis*, London, MacMillan, 1994, 24.
16. HELLER: *I. m.*, 14.

HERCZOG MÁRIA

Az elmúlt időszakban, úgy tűnik, sikerült modellezniük a családon belüli erőszak klasszikus jeleit, dinamikáját maguknak a szörnyű jelenség ellen harcolóknak is. Ez érdekes, elemzésre méltó, de feltehetően nem a leghatékonyabb lehetőség a probléma feltárására, kezelésére, megelőzésére. Az alábbiakban kísérletet teszünk arra, hogy nagyon vázlatosan leírjuk, hogyan látjuk a jelenlegi helyzetet, álláspontokat, és ezt kiindulási alapnak tekintjük egy elengedhetetlenül szükséges egyeztetéshez, párbeszédhez, megállapodáshoz vagy együttműködéshez. Ez nem jelenti azt, hogy mindenben egyet kell érteni, de azt mindenképpen, hogy világossá és érthetővé kell tenni az álláspontokat részleteikben is, csakúgy, mint az egyet nem értés, a véleménykülönbség okait, és a lehetséges közelítési szempontokat, a megoldások módját, formáit.

Látszólag két – nyilván jóval többféle, kevésbé artikulálódott –, markánsan eltérő álláspont húzódik meg a családon belüli erőszak megközelítése és lehetséges kezelési módja mögött. Meggyőződésünk, hogy az ellentétes álláspontok jó része könnyen közelíthető, közülük sok feloldható, néhánynak a megéléte, megmaradása ellenére pedig lehetséges, sőt szükséges és szükségszerű az együttműködés – ha tényleg fontos a családon belüli erőszak megfékezése, csökkentése.

Az erőszak más formáinak csökkentése, kezelése nélkül ez nehezen fog menni, így jó lenne, ha legalább azok jó példával járnának elől, akik ma sokféle eszközzel „harcolnak” a – családi, házi(?) – békéért, miközben maguk nemegyszer ellentmondást nem tűrő, militáns, „süket” és kirekesztő magatartást tanúsítanak azt kommunikálva, hogy az egyetlen lehetséges és helyes álláspontot képviselik. Magatartásukat, mozgatóikat érteni véelve (de el nem fogadva) kérjük, hogy fontolják meg, mire vezet, ha az erőszak és a hatalommal való visszaélés ellen maguk is hasonló eszközöket alkalmaznak.

Az első kérdés, hogy a családon belüli erőszak genderkérdés vagy személyiségi, kapcsolati probléma. Az egyik felfogás szerint a családon belüli erőszak elsősorban és dominánsan gender-(társadalmi nem-)specifikus probléma, amelyben a nők az elsődleges áldo-

zatok, a gyerekek – döntően lánygyerekek – és mások is ennek következményeként válnak áldozatokká. Az egyes (döntően feminista) mozgalmak álláspontjával ellentétben mi azt gondoljuk, hogy a családon belüli erőszak nemcsak genderügy, hanem ennél összetettebb, és sokféle okra – elsősorban hatalmi és kapcsolati zavarokra, önismerethiányra, konfliktuskezelési képtelenségre – vezethető vissza. Ebben a konfliktusrendszerben a gyerekek az elsődleges áldozatok a nagyszámú nő, öreg és fogyatékkal élő vagy más okból gyenge helyzetű mellett. A gyerekek sokszor válnak áldozattá a nővel együtt, vagy éppen mert tanúi a nők és mások áldozattá válásának, de ez nem azonos jelentésű dolog. A hazai genderszakértők, tanácsékek álláspontja és megnyilatkozása sokat segítene a kérdés megválaszolásában, azonban ők eddig nyilvánosan nem foglaltak állást, nem mondtak véleményt.

Mi jellemzi az elkövetőt, és mi az áldozatot?

Sokan úgy vélik, hogy az elkövető az elkövető, az áldozat az áldozat, ez a legfőbb jellemzőjük, nem ezzel kell foglalkozni, nem érdekes a „nehéz gyerekkoruk”, hanem a probléma megszüntetése a lényeg. Ez a tézis könnyen kommunikálható, könnyen megérthető, mégis az az álláspontunk, hogy tévesen egyszerűsíti le a kérdést. Az elkövetők és áldozatok társadalmi helyzete, előtörténete, családi és egyéb körülményei nagyon sokfélék és feltárandók, ez is segít a történések megértésében és a segítségnyújtás hatékonyságában. Tudjuk, hogy minden rétegből és csoportból származhatnak, eltérő helyzetűek lehetnek, de az okoknak csak egy része jól ismert, kutatott, tapasztalt (szegénység, társadalmi kirekesztettség, függőség, betegség stb.), a nemzetközi szakirodalom is további vizsgálatokat, elemzéseket sürget. A jobb társadalmi, gazdasági pozíciójú bántalmazók kevésbé láthatók, elérhetők, megvédik magukat, nem lehet beavatkozni (lásd O. J. Simpson).

Az alkohol/drog nagyon fontos komponens, nem menti az elkövetőt, de sok mindent megmagyaráz, érthetővé tesz. Egyrészt a konfliktuskezelés mikéntjét – szer és erőszak kapcsolatában –, másrészt az erőszak bekövetkeztét: fellazult kontroll, „felszínre kerül az igazi természet”.

Kik az elkövetők?

A feminista álláspont szerint az elkövetők férfiak, vagy ha mégis nők, akkor azért bántalmazók, erőszakosak, mert bántják őket a férfiak – ha nő öl meg férfit, annak az az előzménye, hogy nem bírja tovább a korábbi bántalmazásokat, ha gyereket ver, elhanyagol, öl, akkor is ez a helyzet. A családon belüli erőszak sokféle formában nyilvánul meg, vannak jellegzetes férfi és női elkövetési módok és formák. Nem kétséges, hogy a szexuális erőszakot elkövetők túlnyomó

többsége családtag, ismerős férfi, mint ahogyan az sem, hogy a gyerekek fizikai bántalmazása – testi fenyegetése – meg jellemzően női cselekmény, csakúgy, mint az elhanyagolás (ez azért van, mert sajnos ma is úgy ítélik meg, hogy a gyerek ellátásának, nevelésének felelőssége döntően az anyáé). A lelki abúzusról sokkal kevesebb adat van, de abban nem lehetünk biztosak, hogy ez elsősorban férfi vagy női jellemző; attól is függ mindez, hogy hogyan definiáljuk a családon belüli erőszakot, és mit tekintünk oknak, illetve okozatnak (például a másik megalázása, leszólása, alulértékelése, minősítése, sértegetése sokféle formában jelenik meg, és jó lenne sokkal többet tudni a nők és férfiak ebbéli arányáról, módszereiről).

Hogyan és mikor avatkozunk be, avagy az elsődleges segítségnyújtás problémája.

A krízishelyzetek megoldását elsősorban az „elkövető” eltávolítása a rendőrség helyszíni döntése és hathatós fellépése keretében – átmenetileg vagy tartósan –, valamint az „áldozatok” megerősítése és a későbbiekben további jogi, lélektani, szociális munkás szolgáltatások alkalmazása jelenti azok számára, akik álláspontjuk szerint, kampányaikban, megnyilatkozásaikban a családon belüli erőszakot a legsúlyosabb élet és személy elleni bűncselekményekkel azonosítják.

Ezzel szemben azt látjuk, hogy a krízishelyzetek sokfélék, eltérő súlyosságúak, eltérő mélységűek és többféle módon kezelhetők, kezelendők. A rendőrség csak akkor döntsön és avatkozzon be, ha nincs más lehetőség, vagy ha már minden más lehetőséget megajánlottak, kipróbáltak a segítő szakemberek, intézmények. A beavatkozás feltétele, hogy a családtagok valamelyike – valamely sértett, áldozat – kéri, elfogadja a segítséget. Szoros kivétel a közvetlen életveszély, melynek megítélése és mérlegelése speciális szaktudást és szakmai együttműködést igényel.

A családon belüli erőszak esetében be kell avatkozni az áldozat érdekében, nem tűrhető, hogy kiszolgáltatott, megfélemlített helyzetben élő emberek védelem nélkül maradjanak – vallja a társadalmi vitában részt vevő valamennyi fél. Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy a családon belül kiszolgáltatottak másokhoz hasonlóan csak akkor védhetőek meg, ha a megfelelő módon és formában felajánlott segítséget kérik, akarják, elfogadják. Nem elég, ha „mi” tűrhetetlennek ítéljük meg a helyzetet, ezt nekik is így kell látniuk. S a helyzet alapvetően eltérő a gyerekek vagy az akaratok érvényesítésében

más okból akadályoztatottak esetében. A beavatkozásnak, segítségnek sokféle formája lehetséges, amelyekkel azonban esetenként akkor is megsérthetjük az egyéneket, családok autonómiáját, ha jót akarunk.

A „ki nyújtson segítséget és hogyan?” kérdésre az egyik válasz az, hogy az Esélyegyenlőségi Kormányhivatal által szorgalmazott krízisközpontok országos hálózatát kell felállítani (már működik is egy Budapesten), ezt kell terjeszteni, semmi más nem alkalmas erre a tevékenységre, ahol máris a legjobb erők működnek, csakúgy, mint azokon a rendőri tanfolyamokon, ahol a képzés folyik. Ezzel ellentétben mi úgy gondoljuk, hogy nem célszerű és nem is lehetséges a meglévő forrás- és szakemberhiányos intézményrendszer mellé egy másik, ugyancsak szerény esélyű, párhuzamos intézményrendszert felállítani. Viszont nagy szükség lenne arra, hogy a meglévő és sok helyen a kritikuskál is gyengébben működő ellátást megerősítsék, minden szinten és formában. Nem vitatva a családon belüli erőszak kiterjedtségét, ezek sok olyan más problémával is társulnak (szegénység, izoláció, függőség, betegség stb.), amelyek a meglévő és nem kielégítően működő intézményrendszert igénylik. Nem logikus, hogy másikat hozzunk létre a meglévők felkészítése, megerősítése helyett.

Szükség van ugyanakkor egy egységes szemléletű, standardizált, egymásra épülő és egyeztetett képzési rendszerre, tananyagra, ismertetőre, ismert, kontrollált képzői listára, ahol felkészített és együttműködő személyek a „szakértők”. Azt is el kell döntenie – és mérnie, értékelnie időről időre –, hogy a különféle segítségek: segélyvonalak, civil és önkormányzati, állami segítők mire jók és mire nem jók, kik adnak álta-

lános és kik célzott, speciális segítséget, milyen ellátásokból mi a leginkább szükséges, sürgős, és hogyan lehet ezt megteremteni, fenntartani, a szükségleteknek megfelelően formálni.

Többen gondolják úgy, hogy a családon belüli erőszakra már minden tudható. Azonnali teendő a távortartás bevezetése, nem kell a sok kutatás, „csevegés”, „szakmai” vita, cselekedni kell. Ha már kimentettük a szenvedőket az elkövetők kezei közül, lesz idő

ezekre a részletekre. A gyors cselekvés valóban életet menthet – aminek azonban ára van. Az ördög a részletekben lakozik. Ha gyorsan cselekszünk, beavatkozunk, nem kutatunk, nem tesszük világossá az álláspontokat és a szükséges teendők prioritási sorrendjét, protokollját, minimumszabályait, akkor lega-

AZT AZONBAN NEM SZABAD ELFELEJTENI, HOGY A CSALÁDON BELÜL KISZOLGÁLTATOTTAK MÁSOKHOZ HASONLÓAN CSAK AKKOR VÉDHEŐK MEG, HA A MEGFELEŐ MÓDON ÉS FORMÁBAN FELAJÁNLOTT SEGÍTSÉGET KÉRIK, AKARJÁK, ELFOGADJÁK. NEM ELÉG, HA „MI” TŰRHETETLENNEK ÍTÉLJÜK MEG A HELYZETET, EZT NEKIK IS ÍGY KELL LÁTNIUK.

lább akkora bajt csinálunk, mint amekkora a probléma negligálásából adódik. Nem lehet – nem célszerű – előbb lépni, aztán gondolkodni. Ki vállalja annak az ódiáját, ha a távortartási rendelkezés önmagában való bevezetése is olyan igényeket generál, amelyek kielégítésére nem lesz kapacitás, lehetőség, elegendő erőforrás? Ki felel a rossz/elhibázott intézkedésekért, a téves döntésekért és következményekért? A családok, családtagok ellen elkövetett külső erőszak, indokolatlan beavatkozás, rossz döntés esetén kitérhet a felelősség és mik a szankciók, következmények, ki segít kijavítani a hibát, rehabilitálni a résztvevőket?

Mindegy, hogy milyen számokról beszélünk, az biztos, hogy minden héten, minden nap (két hétben, kétnaponta) meghal egy, két, három nő, gyerek, tehát őket kell megmenteni – mondják sokan. Nincs idő a számokkal játszani, lépni kell. Véleményünk szerint azonban egyáltalán nem mindegy, hogy milyen számokról van szó. Vélelmezhetően több ezer akut krízisben élő család van, és sok tíz-, ha nem százezer olyan, ahol súlyos, megoldatlan, kezeletlen, bántalmazáshoz vezető, azzal fenyegető helyzetben élnek emberek, és rengeteg családban naponta folyik elsősorban lelki, fizikai bántalmazás kisebb-nagyobb súllyal. Tudnunk kellene a probléma kiterjedtségét, fokát, jellemzőit ahhoz, hogy hatékony stratégiát alkalmazhassunk a megelőzésre, kezelésre. A nagyon súlyos, fenyegető helyzetekben valóban lépni kell, de ott sem egyforma a megoldás. A rendelkezésünkre álló kutatások – aktaelemzések, kérdőíves felmérések – nem adnak elég megbízható és mélységű képet, csak bizonyos szeleteit érintik az egész kérdésnek.

Szükség van-e „pszichológiai beavatkozásra”?

Az egyik felelet: a „pszichológizálás” elmosza az elkövetők felelősségét és az áldozatok védelmének szükségességét. Az ilyen megközelítés leveszi a felelősség terhét az elkövetőről és vádolja az áldozatot. Az elkövetőknek felelősséget kell vállalniuk tetteikért, de gyakran maguk is áldozatok, korábbi áldozatok, nem képesek maguktól a belátásra, változtatásra. Az áldozatok gyakran maguk is részei a „játszmáknak”, és éppen tehetetlenségükkel, ismerethiányukkal járulnak hozzá annak fenntartásához (lásd még az erőszak ciklikussága és a hiszékenysége). Ezért sok más mellett „pszichológizálni” is kell. Az áldozatok védelme, megerősítése is sok „pszichológizálást” kíván, mert ezek elsődlegesen nem tudatos, akarati cselekedetek, de az okok és motivációk feltárhatók, feltárandók az elkövető esetében is.

A mediáció hasznosságáról is megoszlanak a vélemények. Az egyik nézet szerint a mediáció és más

soft technikák tévutak, áttolják a felelősség egy részét az áldozatra, életveszélyes és tilos a mediáció. A mediáció sok formája létezik, így például a tettes-áldozat mediáció, resztoratív (helyreállító) eljárások, amelyeket gyilkosság esetén is alkalmaznak. Másrészt sokféle eset és súlyossági szint van, így az esetek egy részében a klasszikus mediáció, facilitáció is használható. Az erőszakmentes technikák alkalmazása sok esetben lehetséges, másokban nem. Mindazáltal kiváló mintaadás, esély a konfliktusok, krízisek kezelésének tanítására, jó lehetőséget teremt mindegyik félnek a moderátor, facilitátor és szakemberek jelenlétében történő tisztázásra, megállapodásra, feloldásra. Sokat segíthet a gyerekeknek egy eltérő életstratégia kialakításában.

Többek véleménye szerint a női-férfi emberi jogi kérdések, az esélyegyenlőség problémájának figyelembevétele nélkül nem oldható meg a családon belüli erőszak. Ha a társadalomban nem oldódnak meg és kerülnek felszínre ezek az egyenlőtlenségek és nincs változás, akkor esély sincs. Rendelkezésre áll a szakirodalom e tárgyban, minden világos. Az esélyegyenlőség, a férfi-női emberi jogi kérdések

szerintünk is valóban háttérbe szorultak a régióban, így Magyarországon is, súlyuknál, fontosságuknál jóval kevesebb szó esik róluk. Ennek azonban nagyrészt ismert, feltárt és kutatott okai vannak. Ezekről nem kellene elfeledkezni. Más a helyzet nálunk, mint a klasszikus feminizmus kialakulásakor, fejlődésekor az USA-ban és más országokban. Ezekről beszélni kellene és sokkal többet foglalkozni velük. Vajon e terület ismert és kiváló szakértői és más nő-, valamint emberjogi szervezetek (MONA, TASZ, Helsinki Bizottság, Nőszövetség) miért nem szólalnak meg és miért nem foglalnak állást a családon belüli erőszak kérdésében e dimenzió mentén is? Miért nincs ma tere nálunk a női-férfi esélyegyenlőség családon kívüli kérdéseinek?

A családon belüli erőszak súlyosságának felvetését, ezt a kampányt, tevékenységet, életmentést, munkát „mi” kezdtük, „mi” értünk hozzá, az az igaz, amit „mi” mondunk, nekünk kell csinálni, „mások” nem szakemberek, nem értik, ha nem ugyanezt mondják, de ha ezt, akkor is a miénk az érdem – szól az egyik érvelés.

Nem szabadna elfelejteni, hogy sokan, sokféleképpen, sok szinten, sok éve mondjuk, csináljuk, próbálkozunk. Nincsen egyetlen helyes út – utak vannak. A szakember, szakértelem, álláspont, módszer, technika érlelődik, változik, alakul, csiszolódik. Nincsenek leosztott kártyák és helyek – vagy ha van-

nak, az baj –, a dicsőség és a munka mindazoké, akik valamilyen részt kívánnak vállalni ennek a problémának a felismertetésében, megmutatásában, kezelésében, megoldásában.

A kérdés természetét, „kihez tartozását” illetően vannak, akik azt hangoztatják, hogy a kormány szabotálja ezt a kérdést, pedig kell tennie valamit, a parlamenti határozatot végre kell hajtania a kormányzó koalíciónak, a kormány nem támogatja, a minisztériumok, politikusok nem teszik a dolgukat, nem történik semmi.

A politikusok, minisztériumok, kormányok soha nem szerették az ilyen típusú ügyeket, de nagyon eltérően kezelik azokat az időponttól, helyzettől, speciális konstellációktól függően. Érthetetlen, miért kell politikai színezetet adni ennek az ügynek, amikor a pártok láthatóan egyik oldalon sem akarnak involválódni. Ez politikailag kényes ügy; nagyon jó és fontos lenne, hogy elköteleződjenek a politikusok, de ez egyik oldalon sem történik meg, sőt az ellenzék a család védelmére hivatkozva igyekszik tagadni a jelenség létezését és fontosságát. Érdemes lenne olyan eszközöket használni, amelyek elfogadhatóvá és kezelhetővé teszik a politika számára a szembenézést, és kikényszerítenék a világos állásfoglalást. (Nem melleleg, hol volt az előző kormány? Hol van az ellenzéki állásfoglalás most? Mit tesz vagy nem tesz, gondol vagy mond a családok, gyerekek „igazi” védelmét felvállaló politikus csapat, bármelyik oldalon, színben? Tényleg az lenne a jó, ha a „családvédő” konzervatívok álláspontja érvényesülne?)

A közvélemény tájékoztatásáról az egyik oldal úgy véli, hogy a kampányok jók (voltak), ha mi csináltuk, és haszontalanok, károsak, szakszerűtlenek, összehangolatlanok, vagy éppen nem is voltak, ha mások csinálták. Valóban szükség lett volna (lenne) olyan átfogó, megkomponált, hosszú távú kampányra és ismeretterjesztésre, ami a ma ismert legkorszerűbb szemlélettel és megközelítéssel segít elérni a közvéleményt, az érintetteket, a szakembereket és a segíteni kész laikusokat. Ez többféle, több szintű tevékenységet igényel, amit tervezni és monitorozni, értékelni, majd annak megfelelően módosítani kell. A kampányok korszerű – amerikai, angol stb. – változatai nem erőszakot mutatnak és nem az elrettentést szolgálják, hanem a jelenség okainak és lehetséges megelőzésének bemutatását és a szükséges ismeretek terjesztését. Igaz, az elmúlt húsz évben volt idejük megtanulni, hogy mi működik és mi nem, hiszen számtalan kampányt folytattak, elemeztek, értékelték, változtattak meg.

A családon belüli erőszak és/vagy intézményi abúzus kapcsolatáról az egyik álláspont hívei azt gondolják, hogy a családon belüli erőszak kiterjesztése más

erőszakformákra nem célszerű, ez összezavarja a tennivalókat és a fogalmakat.

Szerintünk az intézményes és a rendszerbántalmazás fogalmának együttes kezelése a családon belüli erőszakkal lehetővé teszi a jelenség teljesebb és sokrétűbb meghatározását, feltárását, összefüggéseinek megmutatását. Ez annál is inkább indokolt, mert gyakran éppen a családon belüli erőszak áldozatai válnak intézményes erőszak áldozataivá, részint mert másodlagos viktimizáció áldozatai, részint mert éppen áldozati predispozíciójuk miatt válnak minden helyzetben kiszolgáltatottá, védtelessé. Az intézményrendszer és a szociális-egészségügyi rendszer nem tudja megvédeni őket, vagy eszköztelen, ismeretek és feltételek híján van, illetve nem szeretné felvállalni, elismerni ezt a fajta tevékenységet, és érzelmileg is elutasítja, mert túl fájdalmas vagy félelmetes. Ez nem mossa össze a különféle bántalmazásokat, de láthatóvá teszi, hogy egymástól nem függetlenül működnek, és megoldani sem lehet a családon belüli problémákat, ha az ellátórendszer nem működik.

A téma alapirodalma és tézisei adottak – amit mi adottnak tekintünk, az a releváns –, így a teendők is azok, hangzik el gyakran. Nem érdemes/kell vitatkozni ezeken, mert evidensek, így a tennivalók is ismertek.

A téma felmerülése és ismertté, „ügygé” válása óta – már negyven éve – százával jelentek meg elemzések, javaslatok, vitairatok, kutatási jelentések, értékelések, jogszabályok, szakmai szabályok, irodalmi alkotások, filmek stb. Sokat változott, finomodott, komplikálódott a kép és a jelenségről alkotott vélemény. Nincs egyetlen helyes út és lehetséges megoldás. Abban egyetértés van, hogy túrhetetlen és tolerálhatatlan a családon belüli erőszak, de abban is, hogy teljes körűen nem előzhető, akadályozható, oldható meg, viszont jó módszerekkel, munkával nagymértékben csökkenthető, megelőzhető. A szükséges lépésekről, teendőkről, módszerekről a politikai, társadalmi, szakmai vita valamennyi résztvevőjének folyamatosan vitatkozni, egyeztetni és dolgozni kell. Egyre több fontos könyv, ismeret, film stb. jelenik meg, változnak a megközelítések, szakmai álláspontok, a lehetséges megelőzési, beavatkozási lehetőségek is.

A családi, partneri, munkatársi, baráti, politikai stb. konfliktusoknak lehetséges és szükséges megoldása a nyílt, erőszakmentes, nem ítélező, nem minősítő beszéd, egyeztetés, párbeszéd, vita. Jó volna, ha mindenki fontolóra venné a fenti – teljesnek nem mondható, de vitaalapnak megfelelő – írást, és hozzájárulna egy konstruktív, elfogadható közös álláspont kialakításához.